

УДК 811.111

DOI10.24412-2413-2004-2022-4-135-140

**ТЕМА В АРЕМА ДАР СОЗМОНҲОИ
МАФЪУЛИ ЗАБОНИ АНГЛИСӢ**

Юсупова Манзураҷон Ибрагимҷонова,
н.и.ф., дотсенти кафедраи тарҷума ва
грамматикаи забони англисии
факултети забонҳои хориҷии МДТ “ДДХ
ба номи академик Бобоҷон Ғафуров”
(Тоҷикистон, Хуҷанд)

**ТЕМА И РЕМА В ПАССИВНЫХ
КОНСТРУКЦИЯХ
В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ**

**Юсупова Манзурадҷон
Ибрагимдҷонова**, канд. филол. наук,
доцент каф. перевода и грамматики
английского языка факультета
иностранных языков ГОУ «ХГУ имени
академика Б. Гафурова» (Таджикистан,
Худжанд)

**THEME AND RHEME IN PASSIVE
CONSTRUCTIONS IN ENGLISH**

Yusupova Manzurajon Ibragimjonovna,
Candidate of Philology, docent of
translation and English Grammar
Department of the Faculty of Foreign
Languages, Khujand State University named
after academician B. Gafurov (Tajikistan,
Khujand) **E-MAIL:**

Масъалаи тема ва рема, ки бо таҷзияи актуалии ҷумла алоқамандии зич дорад, мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Самтияти коммуникативии ҷумлаҳои англисӣ дар созмонҳои мафъулӣ баррасӣ шудааст, зеро дар созмонҳои мазкур ҷузъҳои муҳобиравии ҷумла, яъне тема ва рема бештар инъикос меёбанд. . Ҳар як ҷумла ҳамчун воҳиди муҳобиравӣ мақсадеро дар худ инъикос менамояд. Тавассути ҷумла гӯянда меҳода ба шунаванда хабари наверо расонад, чизи ба хеш номаълумеро пурсад ё ҳамсӯҳбатро ба иҷрои амале водор созад. Бинбобар ин ба баррасии раванди коммуникативии созмонҳои мафъули забони англисӣ диққати махсус дода шудааст зеро дар созмонҳои мазкур ҷузъҳои муҳобиравии ҷумла, яъне тема ва рема бештар инъикос меёбанд. Хусусиятҳои тематикӣ ва рематикӣ гуфтор дар забониносии равандҳои гуногуни муоширатӣ доранд. Муносибати онҳо бо аъзоҳои ҷумла зич марбут буда, барои забон ҳам аз ҷиҳати назарӣ ва ҳам амалӣ муҳим ва рӯмарра ба шумор меравад. Маҳз аз ҳамин сабаб бисёр забониносон ба ин масъала диққати махсус додаанд.

Калидвожаҳо: категорияи самти феълӣ, созмони мафъул, ҷумла, таҷзияи актуалӣ, тема, рема

Проанализированы вопросы темы и ремы, которые тесно связаны с актуальным членением предложения. Рассматривается коммуникативная направленность английских предложений в пассивных конструкциях, так как в них в большей степени отражаются компоненты предложения, т.е. тема и рема. Каждое предложение как коммуникативная единица отражает какую-либо цель. С помощью предложения говорящий доводит до слушающего новую информацию, спрашивает о чем-то ему неизвестном или побуждает собеседника совершить какое-либо действие. Тематические и рематические особенности речи в языкознании проявляются в разных коммуникативных процессах. Их повседневные

отношения тесно связаны с членами предложения и считаются важными для языка в теоретическом и в практическом отношении. Именно по этой причине многие лингвисты уделяют этому вопросу особое внимание.

Ключевые слова: категория залога, пассивная конструкция, предложение, актуальное членение, тема, рема

The article under consideration dwells on the issue beset with theme and rhyme, which is closely related to the topical analysis of the sentence. Each sentence reflects a definite purpose as a communication unit. By dint of sentence the speaker wants to convey new information to the listener and ask something unknown to him/her or make the interlocutor perform an action. The author of the article considers the communicative process of English-speaking organizations, because in these organizations the components of sentence communication, i.e. theme and rhyme are reflected more. Thematic and rhymatic peculiarities of speech in linguistics possess different communicative processes. They are closely interrelated with the members of sentence and the relevant interrelation is considered to be important in everyday language; both - theoretically and practically. It is for this reason that many linguists have paid special attention to the relevant issue.

Key-words: category of voice, passive construction, sentence, actual division, theme, rhyme

Масъалаи чумла бо созмонҳои мафъул, ки равандҳои гуногуни муоширатӣ доранд, дар илми забоншиносӣ ҳам аз диди назарӣ ва ҳам амалӣ басо муҳим ва рӯзмарра ба шумор меравад. Забоншиносон ба масъалаи мазкур диққати махсус зоҳир кардаанд. Чумларо метавон аз чанд лиҳоз таҳлил намуд, вале дар забоншиносии нимаи авали қарни XX таваҷҷӯҳи олимонро маҳз масъалаи таҷзияи актуалии чумла бештар ба худ ҷалб намудааст.

Ҳар як чумла ҳамчун воҳиди муҳобиравӣ мақсадеро дар худ инъикос менамояд. Тавассути чумла гӯянда меҳаҳад ба шунаванда хабари наvero расонад, чизи номаълумеро пурсад ё муҳосибро ба иҷрои амале водор созад. Барои ба мақсад ноил шудан гӯянда, албатта, дараҷаи вокифияти сомеъро дар бораи чизи изҳоршаванда ба инобат мегирад. Он хабарҳое, ки ба шунаванда пешниҳод карда мешавад на ҳамааш нав аст, ӯ метавонад дар бораи онҳо огоҳӣ дошта як қисми он метавонад ба ӯ шинос бошад дар бораи қисми дигараш оғаҳ мебошад. Мутаносибан дар чумла ду ҷузъ маҳфуз нигоҳ дошта мешавад:

- 1) ҷузъе, ки ба шунаванда маълум аст;
- 2) ҷузъе, ки ба шунаванда номаълум аст.

Гӯянда маҳз бо мақсади расонидани хабар дар бораи ҳамон чизи номаълум сухан мекунад. Ба чунин ҷузъҳои муҳобиравӣ ҷудо кардани чумларо дар забоншиносӣ таҷзияи актуалии чумла меноманд. Чумла аз лиҳози грамматикӣ аз панҷ аъзо (мубтадо, хабар, пурқунанда, муайянқунанда ва ҳол) иборат буда, аз ҷиҳати муҳобиравӣ ба ду қисм тақсим мешавад. Албатта, на ҳар як чумларо метавон ба чунин ду ҷузъи муҳобиравӣ ҷудо кард. Чумлаҳое низ ба назар мерасанд, ки танҳо аз як ҷузъи муҳобиравӣ, яъне ҷузъи нав иборат ҳастанд.

Ин ҳодисаи забони равандҳои гуногуни муоширатӣ дорад. Муносибати ин ҷузъҳои муҳобиравӣ бо аъзоҳои чумла зич марбут буда, барои забон ҳам аз ҷиҳати назарӣ ва ҳам амалӣ муҳим ва рӯзмарра ба шумор меравад. Бинобар ин аксари забоншиносон ба ин масъала диққати махсус додаанд.

Ҷузъҳои муҳобиравии мазкури чумла номҳои худро доранд, яъне вобаста ба вазифаи худ номгузорӣ карда шудаанд. Бояд қайд кард, ки дар хусуси номгузорӣ ба ин ду ҷузъи

мухобирави чумла дар байни забоншиносон мухалифат ба назар мерасанд. Ҳар яке аз забоншиносон ақидаи гуногун баён намуда, фикри худро афзалтар медонанд.

Г. Паул чузъи маълуми гуфторро субъекти психологӣ ва чузъи навро предикати психологӣ номидааст [3, с.197].

Дигар забоншиноси маъруф В.З. Панфилов ин чузъҳои гуфторро субъекти мантиқӣ ва предикати мантиқӣ номидааст [2, с.184].

А.И. Смирнитский истилоҳҳои «мубтадои лексикӣ» ва «хабари лексикӣ»-ро тавсия кардааст [4, с.317]. Ӯ истилоҳи забоншинос Х.Паулро хато мешуморад ва қайд менамояд мафхумҳои илми забоншиносӣ бо илми психология омезиш ёфтаанд [4, с.234].

Истилоҳ пешниҳодкардаи А.И. Смирнитскийро низ як қатор забоншиносон қобили қабул надонистаанд. Масъалаи синтаксисию мантиқӣ ба сатҳи лексикология кӯчидаст.

Ба ақидаи профессор В. Е. Шевякова муаммои таҷзияи актуалии чумла, аз чумла чузъҳои тематикӣ ва рематикӣ гуфтор барои забоншиносӣ ҳам аз нуқтаи назари амалӣ ва ҳам назарӣ муҳим ва рӯзмарра мебошад [5, с.200].

Ба ақидаи ӯ, дар чумла ифода намудани субъект ва предикат чизи аз ҳама асосӣ буда, бе ифодаи субъект ва предикат фикрро наметавон анҷом дод. Инчунин сохтани чумла низ бе ин чузъҳо ғайриимкон аст. Мутаносибан, В. Шевякова қайд мекунад, ки дар ин ҳолат набояд онҳоро на субъект ва предикати чумла, балки субъект ва предикати фикр номгузорӣ кард.

Субъекти фикр - ин он рукни нутқ аст, ки дар бораи он дар чумла сухан меравад.

Предикати фикр бошад, он чизест, ки дар бораи предмети нутқ маълумот медиҳад [5, с.219].

Чӣ тавре ки маълум гашт, ба ин ду чузъи гуфтор забоншиносон номҳои гуногун гузоштаанд. Ба фикри мо истилоҳи беҳтарин аз тарафи забоншиносони чех пешниҳод шудаанд, ки онҳо чузъи маълуми гуфторро «тема» (theme) ва чузъи нави онро «рема» (rheme) ном гузоштаанд.

Дар мақолаи мазкур сухан маҳз дар бораи ин ду чузъи мухобиравӣ (тема ва рема) дар созмонҳои мафъул дар забони англисӣ меравад. Шиносӣ бо адабиёти илмии забони англисӣ ба мо имконият дод, дар бораи категорияи самти феълӣ маълумоти кофӣ пайдо кунем. Дар аксари адабиёти ба грамматикаи забони англисӣ бахшидашуда зикр гардидааст, ки категорияи самти феълӣро мисли баъзе дигар ҳодисаҳои забон наметавон бе назардошти таҷзияи актуалии чумла баррасӣ намуд [5, с.300].

Дар забони англисӣ 2-навъи созмонҳои мафъул ба назар мерасанд:

1.Созмонҳои мафъул бо зикри иҷрокунандаи амал. Ин созмон дар чумла вазифаи пуркунандаро иҷро менамояд ва тавассути пешоянди “by”-ифода меёбад.

Мисол: ...“it is utterly worthless, and could be admired only by persons who know nothing about literature (11, с.105).

This mission was suggested by some of the Jesuit fathers (11, с. 108).

Дар ин чумлаҳо феъл-хабарҳо дар шакли мафъул (could be admired, was suggested, being mauled about) ифода ёфтаанд. Иҷрокунандагони амали чумлаҳо “persons, Jesuit fathers” буда, онҳо ҳамроҳи пешоянди “by” омадаанд ва вазифаи пуркунандаро адо менамоянд. Мубтадои чумлаҳо калимаҳои “it”, “mission” ба ҳисоб мераванд ва онҳо ба иҷрокунандаи амал далолат намекунанд. Онҳо таҳти таъсири амали беруна қарор доранд.

2. Созмонҳои мафъул бе зикри иҷрокунандаи амал. Дар ин намуд созмон иҷрокунандаи амал, яъне агенси гуфтор зикр карда намешавад. Дар ин сурат чумла пуркунанда надорад. Новобаста ба ин феъл-хабар дар шакли мафъулӣ истифода мешавад.

Мисол: Some other place would have been chosen (8, с.21)

Just a few transitions have been observed (8, 125).

Дар чумлаҳои боло феъл-хабарҳо дар шакли мафъули (would have been chosen, have been observed) қарор доранд. Калимаҳои “place” ва “transitions” мубтадоҳои чумла ба ҳисоб мераванд. Мубтадоҳо дар ин чумлаҳо ба иҷроқунандаи амал далолат намекунанд. Ҳамзамон, дар чумла агенси амал зикр нагардидааст.

Мутаносибан, вобаста ба валентнокии феъл дар забони англисӣ мафъул метавонад якузва, дуузва ва ё сеузва бошад. Дар мафъули якузва субъекти амал зикр намегардад, дар мафъули дуузва ҳам субъект ва ҳам объект зикр мегардад. Объекти амал ба вазифаи мубтадои чумла омадааст, вале иҷроқунандаи амал (агенс) зикр намегардад. Ин ба раванди коммуникативии чумла алоқамандӣ дорад. Дар мафъули сеузва ҳам пурқунандаи бевосита ва ҳам пурқунандаи бавосита вазифаи мубтадро ба ўҳда мегирад ва дар ҳар ду ҳолат феъл-хабарӣ чумла дар шакли мафъули истифода шуда метавонад. Яъне дар чумлае, ки созмони мафъули сеузва аст, амал иҷроқунандаи амал ва объекти амал зикр карда мешавад.

Забоншиноси маъруфи чех Виллиам Матезиус қайд менамояд, ки “ҳар гуфтор аз лиҳози коммуникативӣ аз 2 ҷузъ таркиб ёфтааст: “Асос ва Маҳак””, ки инро сонитар “Тема ва Рема” номидааст [1, с.72].

Бисёр забоншиносон, аз ҷумла, профессор Б. А Илиш истифодаи ин ё он созмони мафъулиро бо назарияи В. Матезиус марбут медонанд [6, с.272]. Ин масъала инчунин дар асари маҳсузи В. Е Шевякова [21, с.274-300] мавриди тадқиқ қарор гирифтааст.

Дар адабиёти илмӣ аз тарафи В.Е Шевякова мураттаб гашта қайд карда мешавад, ки дар созмонҳои мафъули сеузва пурқунандаи агентивӣ одатан вазифаи ремаро адо менамояд.

Мисол: He was interrupted by a loud report (10, с.73).

The door was opened almost at once by the maid (10, с.44)

A new treatment of the relativity problem was offered by Albert Einstein (9, с.59).

Дар ин мисолҳо таркибҳои “by a loud report”, “by the maid”, “by Albert Einstein” ремаи гуфторро ташкил карда истодаанд.

Мақсад аз истифодаи шакли мафъули феъл дар гуфтор - ин ба рема, ҷузъи нави гуфтор табдил додани иҷроқунандаи амал мебошад. Агар ин ақидаи забоншиносон мақбул доништа шавад, пас саволе ба миён меояд, ки чаро дар бисёр чумлаҳои, ки шакли мафъули феъл истифода шудааст, иҷроқунандаи амал партофта мешавад [5, с.301].

Аз рӯи ҳисоби профессор О. Есперсон дар забони англисӣ аз 70 то 94% чумлаҳои, ки дар онҳо феъли мафъул истифода мешавад, иҷроқунандаи амал, яъне агенс зикр намегардад [7, с.312]. Аз ин маълумоти омории О. Есперсон маълум мегардад, ки мақсад аз истифодаи мафъули сеузва ба ремаи гуфтор табдил додани пурқунандаи агентивӣ нест. Дар 70 ё 80 даҳсади чумлаҳои истифода нашудани пурқунандаи агентивӣ ба назар мерасад.

В.С Шевякова қайд менамояд, ки дар гуфтори мафъул истифода нашудани агенс аз ду лиҳоз аст:

1. Иҷроқунандаи амал, яъне агенс аз контекст ё лаҳзаи тасвиршавандаи гуфтор худ аз худ маълум аст.

2. Зарурият ба зикр кардани иҷроқунандаи амал, яъне агенс дар пассиви 2-аъзогӣ ба назар намерасад. Аз тарафи кӣ иҷро шудани амал дар рафти гуфтор ягон мавқеъ намебозад ва зарурияти нишон додани он ҳам дар гуфтор нест [5, с.283].

Дар мафъули дуузва метавонад ҳамаи аъзоҳои чумла мавқеи рематикӣ дошта бошад. Алалхусус, мубтадои чумла, ки он иҷроқунандаи амал, яъне агенси гуфтор нест метавонад ремаи гуфторро ташкил диҳад. Ин ҳолат дар ҷунин навъи чумлаҳо ба назар мерасад:

1. Мубтадо бо чонишинҳои инкорӣ ифода ёфтааст.

Мисол: No man could be seen in the flat.

Дар мисоли додашуда мубтадои “no man” вазифаи рематикӣ дорад ва дар ҷумла агенс зикр нашудааст.

2. Ҷумлаҳои ба назар мерасанд, ки мубтадоёшон мафъуланд ва хабари ҷумлаҳо бо феълҳои навъи “find”, “develop”, “emphasize”, “notice”, “consider”, “study”, “obtain” ва ғ. ифода ёфтаанд. Мубтадои ин ҷумлаҳо ҷузъи рематикӣ гуфторро ташкил медиҳанд.

Мисол: More houses must be obtain (8, с.118).

Дар мафъули 2-аъзогӣ инчунин хабар метавонад раванди рематикиро касб намояд.

Дар ин сурат хабар бо феълҳои баён мегардад, ки амалиёти фаъолна дошта бошанд.

Мисол: The two houses were destroyed (8, с.119).

Дар ин мисол хабари “were destroyed” ремаро ташкил мекунад.

Дар шакли фоили 2-аъзогӣ ҳол низ метавонад ҷузъи рематикӣ гуфторро ташкил диҳад.

Мисол: The experiment were performed successfully (9, с.85).

Дар ин ҷумлаи болоии мафъули 2-аъзогӣ дар забони англисӣ ҳол “successfully” ҷузъи рематикӣ гуфторро ташкил дода истодааст.

Ҳамин тавр, дар забони англисӣ ҷузъҳои мухобиравии гуфтор дар созмонҳои мафъул хусусиятҳои ба худ хосро доранд. Ин ду ҷузъҳо бо роҳи воситаҳои гуногун ифода меёбанд, ки дар мақола онҳо бо мисолҳо нишон дода шуданд.

ПАЙНАВИШТ:

1. Матезиус В. О так называемом актуальном членении предложения. (В сб.: Пражский лингвистический кружок) / В. Матезиус. – Москва, 1967. – 372 с.
2. Панфилов В.З. Взаимоотношение языка и мышления / В.З. Панфилов. – Москва, 1971. – С.184-200.
3. Пауль Г. Принципы истории языка / Пер. с немецкого языка / Г. Пауль. – Москва, 1960. – 340 с.
4. Смирницкий, А. И. Синтаксис английского языка / А.И. Смирницкий. – Москва, 1957. – 418 с.
5. Шевякова, В.Е. Современный английский язык / В.Е. Шевякова. – Москва: Наука, 1980. – 381 с.
6. Iyish, B. The Structure of Modern English / B. Iyish. - L.: Prosvesheniye, 1971. – 368 p.
7. Jespersen, O. A Modern English Grammar on Historical Principles / O. Jespersen. Part IV. Lnd., 1949. - 418 p.
8. Bongaarts J. Human population growth and the demographic transition // The Royal Society Publishing. <https://royalsociety.org>
9. Research Student Gathering. The Hong Kong Polytechnic University. 1 August, 2022. <https://www.polyu.edu.hk>
10. Stevenson, R. Treasure Island/ R. Stevenson. - M.: Foreign Languages Publishing House, 1963.-278.
11. Voynich, E.L. The Gadfly / E.L. Voynich. -M.: Foreign Languages Publishing House, 1954.-332 p.

Reference Literature:

-
1. *Mathesius V. On So-Called Actual Division of Sentence. – In: Prague Linguistic Circle. - M., 1967. - 372 pp.*
 2. *Panfilov V.Z. Relationship between Language and Thinking / V.Z. Panfilov. - M., 1971. - pp. 184-200.*
 3. *Paul G. Principles of the History of Language: translated from German. - M., 1960. - 340 pp.*
 4. *Smirnitsky, A. I. Syntax of English Language / A. I. Smirnitsky. - M., 1957. - 418 pp.*
 5. *Shevyakova, V.E. Modern English Language. – M.: Science, 1980. - 381 pp.*
 6. *Ilyish, B. The Structure of Modern English / B. Ilyish. - L.: Prosvesheniye, 1971. - 368 pp.*
 7. *Jespersen, O. A Modern English Grammar on Historical Principles / O. Jespersen. Part IV. Lnd., 1949. - 418 pp.*
 8. *Bongaarts J. Human Population Growth and Demographic Transition // The Royal Society Publishing. <https://royalsociety.org>*
 9. *Research Student Gathering. The Hong Kong Polytechnic University. 1 August, 2022. <https://www.polyu.edu.hk>*
 10. *Stevenson, R. Treasure Island / R. Stevenson. - M.: Foreign Languages publishing-house, 1963. - 278 pp.*
 11. *Voynich, E.L. The Gadfly / E.L. Voynich. -M.: Foreign Languages publishing-house, 1954. - 332 pp.*